
Konference Twenty Years and More: Research into Minority Religions, New Religious Movements and the New Spirituality.

Zdeněk R. Nešpor

Konference Twenty Years and More: Research into Minority Religions, New Religious Movements and the New Spirituality. London School of Economics and Political Science, Londýn 16. - 19. dubna 2008.

Jednu z nejdůležitějších otázek současných náboženských studií představuje výzkum (v západních společnostech) nových minoritních náboženství. Nejde přitom jen o tzv. nová náboženská hnutí, jimž se religionisté a sociologové náboženství v posledních desetiletích věnovali snad až příliš, ale také o moderní formy etablovaných církví (především letniční protestantismus a charismatický katolicismus), nejrůznější projevy tzv. spirituality, shrnované pod pojmem New Age, a v neposlední řadě o religiozitu imigrantů, neboť například islám v některých evropských zemích dnes už tvoří druhé až třetí nejčastěji deklarované náboženství. Žádná z těchto religijních forem - možná s výjimkou detradicionalizované a individualizované spirituality, pokud její nástup budeme považovat za jednotné hnutí - sice nemá šanci, aby se stala většinovou, výrazně však rozšiřují náboženskou pluralitu západních společností a proměňují pohled majority na náboženství.

Obzvlášť v západní Evropě, která podle Josého Casanovy vstoupila do postkřesťanské fáze sekularismu/ateismu jako implicitního náboženství. Většina Evropanů totiž věří, že náboženství budou „překonána“ vědeckým poznáním, a jejich současné obnově moc nerozumí, zatímco Američané (obyvatelé Spojených států) si nedovedou představit život bez náboženství, natož nevěřícího prezidenta své země. Výsledkem je, že postoj k minoritním náboženstvím se stává jakýmsi lakmusovým papírkem náboženské tolerance, často ukazujícím její mnohem menší míru v případě těch, již se považují za „vyspělejší“, tedy nenáboženské osoby, a stavějí se militantně či kriticky vůči novým i etablovaným náboženským skupinám. Titíž lidé současně často participují na trhu s tzv. spiritualitou („duchovní“ literatura a působení v médiích, léčitelské a mantické praktiky, magické kameny, některá „duchovní“ tělesná cvičení a bojové techniky atd.), kterou nepovažují na projev religiozity, což je jev dobře známý z řady západoevropských zemí a neméně i z České republiky.

Všechny formy nové religiozity a jejich ne/akceptace v různých společnostech byly diskutovány na londýnské konferenci INFORM (Information Network Focus on Religious Movements) a CESNUR (Centre for Studies on New Religions) pořádané ve spolupráci s ISORECEA (International Study of Religion in Eastern and Central Europe Association) u příležitosti dvacátého výročí vzniku první uvedené organizace, založené britskou socioložkou Eileen Barkerovou jako nezávislá platforma věnující se nehodnotícímu studiu nových náboženských hnutí. Barkerová ve své knize Stvoření moonisty. Volba nebo brainwashing? (Oxford 1984) ukázala, že vstup do tzv. náboženských sekt nemívá charakter „vymytí mozku“, jak se nám snaží namluvit jejich kritici a konkurenti nebo málo znalí novináři, a svoji další kariéru zasvětila objektivnímu informování veřejnosti o těchto skandalizovaných skupinách. V činnosti INFORMu, podobně jako v případě italského CESNURu vedeného Massimo Introvignem, se tak snoubí pregnantní (převážně kvalitativní) sociologický výzkum a analýzy se sociální angažovaností, aniž by tyto organizace podporovaly aprioristickou platformu „protisektářského boje“, kterou bohužel známe i z českého prostředí (starší publikace a mediální vystoupení členů Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů, od jejichž rétoriky tato organizace naštěstí postupně ustupuje).

Úspěch tohoto skutečně vědeckého a zároveň aplikovaného přístupu přitom byl tak pronikavý, že si jeho protagonisté mohli dovolit pozvat i své „sektobijné“ kolegy (Henri de Cordes, Michael Kropveld, Michael D. Langone aj.) a otevřeně s nimi diskutovat - což je také jediná cesta, již se mohou sociální vědci na tomto ožehavém poli vydávat. Tyto diskuse, jakkoli důležité a orientující i náboženskou politiku jednotlivých zemí (neboť obě skupiny badatelů v oblasti nové religiozity bývají zastoupeny mezi experty příslušných ministerstev), nicméně netvořily vlastní podstatu vědecké konference, již bylo informování o konkrétních náboženských skupinách a pluralitní religijní situaci v jednotlivých zemích světa. Hlavní témata tří denního jednání, které obvykle probíhalo v pěti až šesti paralelních sekcích, aby se dostalo na více než sto padesát referátů, přitom zahrnovala nová náboženská hnutí a kontroverze kolem nich, nové formy etablovaných církví, New Age, západní esoterismus, novopohanství a náboženská hnutí inspirovaná asijskými tradicemi, jakož i religijní pluralismus v současné střední a východní Evropě. Mezi referujícími se kromě organizátorů objevily známé postavy James A. Beckford, George D. Chrystides, J. Gordon Melton či Steven Sutcliffe.

Velké mezinárodní konference tohoto typu leckdy mají více charakter sociální události než vědeckého setkání a nelze zastírat, že to platilo i v případě londýnského setkání. Kvalita jednotlivých příspěvků byla velice různorodá a některé zjevně nesloužily než k sebeprezentaci z důvodů „vykazování vědecké činnosti“, neboť mezinárodní konference bývají přístupné všem, kdo zaplatí relativně vysoký konferenční poplatek. Z tohoto důvodu i pro nemožnost navštívit všechny paralelní sekce se omezím pouze na bližší představení tří diskutovaných témat, která pokládám za nejdůležitější (pro českého čtenáře) - některé další příspěvky přitom zveřejnil CESNUR na svých internetových stránkách (http://www.cesnur.org/2008/london_cyberpro.htm), což je jistě lepší forma prezentace než u nás stále obvyklé sborníky, které (prakticky) nikdo nečte.

Obrovský ohlas mezi účastníky měla sekce „Patnáct let po Wacu“, diskutující tragický konec davidianů - odštěpené skupiny adventistů vedené Davidem Koreshem (Vernonem Howellem), která na počátku roku 1993 jednapadesát dní vzdorovala obléhání amerického Úřadu pro alkohol, tabák a střelné zbraně, ukončenému krvavým útokem na komunitu. Především proto, že se sekce zúčastnil jeden z nemnoha přeživších, bývalý duchovní Livingstone Fagan. Uplynulých patnáct let přitom strávil v americké věznici, do níž byl odsouzen za údajné modifikace poloautomatických zbraní na automatické, respektive za nezaplacení daní americké vládě za tuto činnost. Potíž byla v tom, že změny zbraní, které davidiani skutečně (legálně) vlastnili, nikdy nebyly prokázány, a i pokud by byly, verdikt za neaplacení daní měl být mnohem menší - soudní proces, který sledovala média celého světa, sloužil především k tomu, aby americká vláda ospravedlnila svůj neadekvátní zásah proti „sektářům“, respektive následnou tragédii. Přeživší davidiani neměli nejmenší šanci v médiích prezentovat svoji verzi celé události, kterou dodnes chápou v náboženském smyslu jako apokalypsu. S časovým odstupem se tak bohužel ukazuje, že viníkem tragédie ve Wacu, která stála životy osmdesáti nábožensky založených osob, byl mnohem spíše ostrý antikultovní kurz americké vlády, která pouze našla „vhodnou“ oběť, než jednání členů extrémní náboženské skupiny, včetně jejího psychotického vůdce Davida Koreshe.

Teoreticky nejvýznamnější sekce si kladla otázku „Ne-li New Age, co tedy?“ a její klíčovou částí byla diskuse mezi Georgem Chryssidesem a Stevenem Sutcliffem o relevanci sociologické kategorie New Age. O změnách, jimiž moderní západní religiozita/spiritualita prochází, přitom nepochyboval ani jeden z referentů, zatímco ale Chryssides hájil v literatuře zažitou práci s uvedeným pojmem, dokonce i tím, že jej za svůj přijala (malá) část těch, již tak jsou sociology náboženství označováni, teolog Sutcliffe proti ní podnikl mnohem frontálnější útok. Připomněl, že humanitní a společenskovední klasifikace náboženství jsou založeny na kategorii tzv. světových náboženství, která je západním etnocentrickým konstruktem a systematicky zkresluje naše pojetí mimoevropských (zejména ne-monoteistických) náboženství, což lze dobře ukázat na reálně neexistujícím „hinduismu“ (tento problém v české literatuře nedávno přiblížil Martin Fárek - Religio 14, 2006, 2). Táž taxonomie, která fenomény současných alternativních spiritualit nedokáže zařadit jinak než jako reziduální kategorii New Age, přitom zjevně systematicky zkresluje i data ze západních společností, a proto by měla být podle Sufcliffa co nejrychleji opuštěna. Jde přitom o názor teoreticky dobře odůvodněný, avšak do té doby, než budeme mít k dispozici lepší kategorizaci - pokud k tomu vůbec dojde -, je asi lépe držet se zavedených pojmů, při vědomí jejich nedostatků a pouze nominální, ideálnětypické platnosti, než abychom se všichni pokoušeli vytvářet nějaké alternativní.

Poslední sekce, již bych na tomto místě rád připomněl, pojednávala o náboženských formách a jejich proměnách v postkomunistické střední a východní Evropě. Její zařazení přitom více korespondovalo s organizačním podílem ISORECEA a hojnou účastí východoevropských badatelů na londýnské konferenci (napočítal jsem jich plných 24) než s obsahovým přínosem značné části jejich příspěvků, ačkoli bych vzhledem k důležitosti tématu i osobní zainteresovanosti raději sděloval opak. Zdá se, že náboženské vědy na tom v našich zeměpisných šířkách a délkách nejsou tak špatně: jejich představitelé si mohou dovést zaplatit dost nákladnou účast na mezinárodní konferenci, přičemž hlavním přínosem je leckdy jen to, že „byli viděni“ a „vykázali činnost“. Z mezinárodně známých badatelů, publikujících v impaktovaných časopisech, přitom na konferenci vystoupili pouze Aleš Črnič (Slovinsko), Siniša Zrinščak (Chorvatsko) a autor tohoto příspěvku, zatímco chyběli Irena Borowiková (Polsko) či Miklós Tomka (Maďarsko), „zastoupení“ referenty menšího významu. Přesto je třeba přivítat, že alespoň někteří badatelé ze střední a východní Evropy berou mezinárodní vědeckou komunitu a její fungování vážně a zapojují se do její činnosti, zvláště proto, že mohou prezentovat všeobecně vysoce zajímavou problematiku (různých forem) náboženské obnovy po pádu protinábožensky zaměřených komunistických režimů. Jakkoli na ně sotva můžeme vzpomínat v dobrém, kdo ví, kdy opět získáme podobnou příležitost - pokud se jí nechopíme teď. K tomu je ale třeba, aby příspěvky z této oblasti dosahovaly patřičných mezinárodních kvalit a byly prezentovány na relevantních fórech. Vystoupení na konferencích, za které pléduje Roman Vido (Sociologický časopis/ Czech Sociological Review 43, 2007, 4 a Religio 15, 2007, 2), je sice dobrým „prvním krokem“, samo o sobě však rozhodně nestačí, je třeba především publikovat impaktované studie a knihy v prestižních zahraničních nakladatelstvích.

Zdeněk R. Nešpor